

Sęk, Andrzej / Sęk, Łukasz

Nowe wyzwania dla sądów i kuratorów sądowych w świetle znowelizowanej ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie

Zeszyty Naukowe Ostroleckiego Towarzystwa Naukowego 25, 615-625

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Andrzej Sęk*
Łukasz Sęk**

NOWE WYZWANIA DLA SĄDÓW I KURATORÓW SĄDOWYCH W ŚWIELE ZNOWELIZOWANEJ USTAWY O PRZECIWDZIAŁANIU PRZEMOCY W RODZINIE¹

NEW CHALLENGES FOR THE COURTS AND GUARDIANS OF THE AMENDED ACT UNDER ANTI-DOMESTIC VIOLENCE

Polskie media informowały ostatnio społeczeństwo o kolejnych zdarzeniach związanych z przemocą wobec niemowląt. Skutki tych zdarzeń, jak wiemy, były drastyczne, ponieważ wiele dzieci zmarło lub doznało trwałego kalectwa. Wywołało to głębokie oburzenie opinii publicznej, w tym środowisk opiniotwórczych. Przypomnijmy kilka takich sytuacji:

1. *W Aleksandrowie Łódzkim dziecko pod nieobecność 18-letniej matki przebywało pod opieką ojca. Według doniesień prasowych mężczyzna pił w domu alkohol z bratem i znajomym; gdy oni wyszli, skatował Piotrusia, bo przeszkadzał mu płacz dziecka. Bił syna pięścią po całym ciele, ugniatał mu brzuch i rzucał dzieckiem o twarde podłoże. Chłopczyk w efekcie doznał m.in. zgniecenia czaszki.*

2. *Policja otrzymała zgłoszenie o pobiciu dzieci w jednym z mieszkań na bydgoskim Szwederowie. Na miejscu znaleziono dwóch chłopców, który nosili wyraźne ślady pobicia. Dzieci zostały przewiezione do szpitala. Lekarze stwierdzili, że chłopcy mają nie tylko ślady bicia na całym ciele, ale także objawy wygłodzenia i wyziębienia. Po udzieleniu dzieciom pomocy umieszczono je w placówce opiekuńczo-wychowawczej. O ich losie zadecyduje sąd rodzinny. 26-letnia matka chłopców i jej konkubent zostali zatrzymani. Może im zostać postawiony zarzut narażania dzieci na utratę życia i zdrowia. Grozi za to kara do 5 lat więzienia².*

3. *Wyniki ekspertyzy biegłych z zakładu medycyny sądowej, z którymi zapoznala się prokuratura, nie pozostawiały wątpliwości – dziecko zostało pobite. Przyznał się do*

* dr, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Suwałkach – Instytut Ochrony Zdrowia

** mgr, aplikant komorniczy w Ostródzie

¹ Ustawa z 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, Dz.U. Nr 125, poz. 842.

² <http://www.tvp.pl/bydgoszcz/aktualnosci/kryminalne> (19 stycznia 2011 r.).

tęgo 22-letni konkubent matki. Powiedział, że uderzył dziecko, bo płakało. Według jego zeznań biła też matka. Dziewczynka z poważnymi obrażeniami głowy i siniakami na ciele trafiła do szpitala przy ul. Kryśiewiczza. Na jej ciele lekarz znalazł też znaki przypominające ślady obuwia.

Te i inne zachowania nie mogły być obojętne zarówno dla społeczeństwa, jak i instytucji państwowych. Wszyscy zrozumieli, że należy zatrzymać falę bestialskiej przemocy.

Przeprowadzona przez agendy rządowe diagnoza oraz monitorowanie zjawiska przemocy w rodzinie spowodowały konieczność wprowadzenia zmian ukierunkowanych na:

- rozwój profilaktyki jako formy działań zapobiegających zjawisku przemocy w rodzinie,
- zmianę świadomości społeczeństwa,
- skuteczną ochronę ofiar przemocy, w tym w szczególności dzieci,
- stworzenie mechanizmów ułatwiających izolację sprawców od ofiar,
- zmianę postaw osób stosujących przemoc w rodzinie przez poddanie ich działaniom korekcyjno-edukacyjnym.

W związku z tym pojawiła się potrzeba nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, zmian w *Krajowym programie przeciwdziałania przemocy w rodzinie*, w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, kodeksie karnym i postępowania karnego oraz w ustawie o pomocy społecznej.

Istota zmian

W mojej ocenie nowelizacja ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie miała charakter rewolucyjny. Zmiany w dotychczasowym brzmieniu ustawy wprowadziły nową organizację przeciwdziałania przemocy oraz najwięcej zadań przyporządkowały organom administracji rządowej, samorządowej i sądom powszechnym. Ponadto ustawa nałożyła na Radę Ministrów obowiązek wydania rozporządzenia, które określiłoby procedurę „Niebieskiej Karty” oraz wzory formularzy wypełnianych przez przedstawicieli podmiotów realizujących te procedurę.

W ustawie z 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy w art. 96¹ ustawodawca zakazał osobom wykonującym władzę rodzicielską oraz sprawującym opiekę lub pieczę nad małoletnim stosowania kar cielesnych. Złamanie przez rodziców lub opiekunów zakazu skutkowało poniesieniem przez te osoby odpowiedzialności karnej. Zgodnie z nowym brzmieniem art. 39 pkt 2b, jednym ze środków karnych, który może być zastosowany przez sąd wobec sprawcy przemocy w rodzinie, jest obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami, zakaz zbliżania się do określonych osób lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu³.

Obowiązek ten może być orzeczony przez sąd fakultatywnie lub obligatoryjnie. Z treści art. 41a wynika, że do decyzji sądu należy orzeczenie wobec sprawcy przemocy obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami, zakazu zbliżania się do określonych osób, zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu lub

³ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.

nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym w razie skazania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego oraz w razie skazania za umyślne przestępstwo z użyciem przemocy, w tym przemocy przeciwko osobie najbliższej. Obowiązek lub zakaz może być połączony z obowiązkiem zgłaszania się do policji lub innego wyznaczonego organu w określonych odstępach czasu. Ta sytuacja może mieć miejsce wtedy, gdy sąd orzekł wobec sprawcy karę pozbawienia wolności z możliwością jej warunkowego zawieszenia na okres próby.

Odmienne będzie się przedstawiała sytuacja, w której sąd orzeknie wobec sprawcy karę pozbawienia wolności bez możliwości jej warunkowego zawieszenia. Wówczas kodeks karny nakłada na sąd obowiązek orzeczenia powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, czy też zakaz kontaktowania się z określonymi osobami, zakaz zbliżania się do określonych osób. W tej sytuacji sprawca, chcąc skontaktować się z osobami najbliższymi, musi otrzymać zgodę sądu. W wypadku orzekania wymienionych zakazów obowiązkiem sądu jest także wskazanie odległości od osób chronionych, którą skazany obowiązany jest zachować⁴. Zarówno w postaci fakultatywnej, jak i obligatoryjnej te zakazy mogą być orzeczone przez sąd w okresie od roku do 15 lat⁵.

Naruszenie przez sprawcę przemocy w rodzinie tego typu zakazów orzeczonych przez sąd skutkuje odpowiedzialnością karną określoną w art. 244 k.k. Dla pełniejszego wyjaśnienia sytuacji pozwolę sobie zacytować treść owego przepisu karnego: „Kto nie stosuje się do orzeczonego przez sąd zakazu zajmowania stanowiska, wykonywania zawodu, prowadzenia działalności, prowadzenia pojazdów, wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych, obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami, zakazu zbliżania się do pokrzywdzonego lub zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu albo nie wykonuje zarządzenia sądu o ogłoszeniu orzeczenia w sposób w nim przewidziany, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3”.

Jak widać, w treści przepisu art. 244 k.k. nie wskazano rodzaju sądu, należy zatem stwierdzić z całą mocą, że za naruszenie zakazu orzeczonego przez jakikolwiek sąd (cywilny, karny, czy też administracyjny) będzie grozić sprawcy odpowiedzialność karna. W tej kwestii wypowiedział się także Sąd Najwyższy w postanowieniu nr I KZP 47/03, w którym uznał, że „przedmiotem ochrony przepisu art. 244 k.k. jest orzeczenie każdego sądu, zawierające zakaz określonej w nim działalności, także innej niż gospodarza”⁶.

Jednak sądy, rozpatrując sprawę, nie zawsze muszą skazywać sprawcę przemocy. Jeśli okoliczności sprawy na to pozwalają, czyli: gdy wina i społeczna szkodliwość czynu nie są znaczne, okoliczności jego popełnienia nie budzą wątpliwości, a postawa sprawcy niekaranego za przestępstwo umyślne, jego właściwości i warunki osobiste oraz dotychczasowy sposób życia uzasadniają przypuszczenie, że pomimo umorzenia postępowania będzie przestrzegał porządku prawnego, w szczególności nie popełni przestępstwa, sąd może postępowanie warunkowo umorzyć.

⁴ Tamże, art. 41a § 4.

⁵ Tamże, art. 43 § 1.

⁶ Postanowienie Sądu Najwyższego z 26 lutego 2004 r., nr I KZP 47/03.

W tej sytuacji sąd nakłada na sprawcę obowiązek powstrzymania się od kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób lub zbliżania się do pokrzywdzonego lub innych osób i opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym. Zgodnie z treścią art. 67 § 3 k.k., sąd określa sposób kontaktu sprawcy z pokrzywdzonym. Naruszenie warunków kontaktu sprawcy z pokrzywdzonym będzie również groziło odpowiedzialnością karną określoną w cytowanym już art. 244 k.k.

Zgodnie z treścią znowelizowanej ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie pracownik socjalny ma prawo odebrać dziecko rodzinie i umieścić je u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej⁷, w rodzinie zastępczej lub w całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej. W trakcie tej czynności pracownik socjalny oraz funkcjonariusz Policji są obowiązani pouczyć pisemnie rodziców lub prawnych opiekunów o prawie złożenia zażalenia wraz ze wskazaniem sądu opiekuńczego właściwego miejscowo do jego rozpatrzenia. Tryb umieszczenia dziecka w placówce opiekuńczo-wychowawczej reguluje ustawa o pomocy społecznej.

Z treści art. 71 ustawy wynika, że w celu wsparcia funkcji opiekuńczych rodziny dziecko może zostać objęte opieką i wychowaniem w następujących placówkach opiekuńczo-wychowawczych wsparcia dziennego: opiekuńczej, prowadzonej w formie kół zainteresowań, świetlic, klubów, ognisk wychowawczych, które pomagają dzieciom w pokonywaniu trudności szkolnych i organizowaniu czasu wolnego, specjalistycznej, w której jest realizowany program psychokorekcyjny lub psychoprofilaktyczny, w tym terapia pedagogiczna, psychologiczna, rehabilitacja, resocjalizacja. Pobyt w placówce opiekuńczo-wychowawczej wsparcia dziennego jest dobrowolny i nieodpłatny⁸.

Dziecku pozbawionemu całkowicie lub częściowo opieki rodzicielskiej zapewnia się opiekę i wychowanie w rodzinie zastępczej. Rodzina ta może być ustanowiona również dla dziecka niedostosowanego społecznie. Ustawowym obowiązkiem rodziny zastępczej jest zapewnienie dziecku warunków rozwoju i wychowania, a w szczególności:

- odpowiednich warunków bytowych,
- możliwości rozwoju fizycznego, psychicznego i społecznego,
- możliwości zaspokojenia indywidualnych potrzeb dziecka,
- możliwość właściwej edukacji i rozwoju zainteresowań,
- odpowiednich warunków do wypoczynku i organizacji czasu wolnego.

Umieszczenie dziecka w rodzinie zastępczej jest możliwe na podstawie orzeczenia właściwego terytorialnie sądu. Przy umieszczaniu kolejnego dziecka w istniejącej już rodzinie zastępczej sąd zasięga opinii powiatowego centrum pomocy rodzinie właściwego ze względu na miejsce zamieszkania rodziny zastępczej. W wypadku pilnej konieczności zapewnienia dziecku opieki umieszczenie dziecka w rodzinie zastępczej jest możliwe na wniosek lub za zgodą rodziców dziecka, na podstawie umowy cywilnoprawnej zawartej między rodziną zastępczą a starostą właściwym ze względu na miej-

⁷ Osobą najbliższą jest małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym pożyciu.

⁸ Art. 71 ustawy z 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz.U. z 2009 r., nr 175, poz. 1362 z późn. zm.

sce zamieszkania tej rodziny. O zawartej umowie starosta zawiadamia niezwłocznie sąd.

Dziecko może być także umieszczone w placówce opiekuńczo-wychowawczej, na której prowadzenie zezwolenia udziela wojewoda. Tego rodzaju placówki mogą prowadzić: samorząd powiatowy, Kościoły, związki wyznaniowe oraz organizacje społeczne, fundacje i stowarzyszenia. Kolejne w tej kwestii nowe zadanie sądów znajdziemy w ustawie – Kodeks postępowania cywilnego⁹. Właściwy terytorialnie sąd po powzięciu wiadomości o umieszczeniu dziecka w rodzinie zastępczej albo w placówce opiekuńczo-wychowawczej bez jego orzeczenia niezwłocznie wszczynają postępowanie opiekuńcze. W wypadku gdy pracownicy socjalni przed zabraniem dziecka z rodziny złożą do sądu odpowiedni wniosek, wówczas sąd – w ciągu 24 godzin od chwili jego złożenia – ma obowiązek wydać orzeczenie o umieszczeniu dziecka we wspomnianej już placówce opiekuńczej, rodzinie zastępczej lub wydać orzeczenie o powrocie dziecka do rodziny. Ponadto, jeżeli wymaga tego dobro dziecka, obowiązkiem sądu jest nie rzadziej niż raz na sześć miesięcy dokonywać oceny sytuacji dziecka umieszczonego w rodzinie zastępczej albo w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Trzeba również pamiętać, że rodzicom, opiekunom prawnym lub faktycznym przysługuje zażalenie do sądu opiekuńczego na odebranie dziecka. W zażaleniu mogą oni domagać się zbadania zasadności i legalności odebrania dziecka oraz prawidłowości jego dokonania. Zażalenie to może być wniesione za pośrednictwem pracownika socjalnego lub funkcjonariusza Policji, którzy dokonali odebrania dziecka. W takim przypadku zażalenie podlega niezwłocznemu przekazaniu do sądu opiekuńczego, sąd zaś obowiązany jest niezwłocznie rozpatrzyć zażalenie, nie później jednak niż w ciągu 24 godzin.

W razie uznania bezzasadności lub nielegalności odebrania dziecka sąd zarządza natychmiastowe przekazanie dziecka rodzicom, opiekunom prawnym lub faktycznym, od których dziecko zostało odebrane. W przypadku gdyby sąd uznał bezzasadność, nielegalność lub nieprawidłowości przy odbieraniu dziecka, wówczas, po pierwsze, zawiadamia o tym przełożonych osób, które dokonały odebrania, po drugie, jak już wspomniano, zarządza natychmiastowe przekazanie dziecka rodzicom.

Nowe uprawnienia sądów mające na celu zwiększenia ochrony ofiar przemocy w rodzinie znajdziemy także w ustawie – Kodeks postępowania karnego¹⁰. Zgodnie z treścią art. 275a k.p.k., nowym środkiem zapobiegawczym, który może orzec sąd wobec sprawcy, jest opuszczenie lokalu. Przesłankami prawnymi zastosowania tego środka są:

- istnienie uzasadnionego przypuszczenia, że sprawca popełnił przestępstwo z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej,
- obawa, że ponownie popełni on przestępstwo z użyciem przemocy wobec tej osoby, zwłaszcza że groził jej tym. Środek zapobiegawczy w postaci nakazania sprawcy przemocy opuszczenia lokalu mieszkalnego może być orzeczony przez sąd na okres nie dłuższy niż trzy miesiące. Jednak gdy nie ustały przesłanki jego stosowania, sąd pierwszej instancji właściwy do rozpoznania sprawy na wniosek prokuratora może przedłużyć jego stosowanie na dalsze okresy, nie dłuższe niż trzy miesiące. Łącznie zatem sprawca przemocy w rodzinie może przebywać poza miejscem dotychczasowe-

⁹ Art. 579 art. ustawy z 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, Dz.U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.

¹⁰ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz.U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.

go zamieszkania przez sześć miesięcy. Sąd, wydając postanowienie o nakazie opuszczenia przez oskarżonego lokalu mieszkalnego, może – na wniosek oskarżonego – wskazać mu miejsce pobytu w placówkach zapewniających miejsca noclegowe, z tym że placówkami wskazanymi do umieszczenia oskarżonego nie mogą być miejsca pobytu ofiar przemocy w rodzinie.

Znowelizowana ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie nałożyła także nowe zadania na sądy penitencjarne¹¹. Sąd już nie może, lecz z urzędu odwołuje warunkowe zwolnienie, jeżeli skazany za przestępstwo popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec osoby najbliższej lub innej osoby małoletniej zamieszkujących wspólnie ze sprawcą w okresie próby rażąco narusza porządek prawny, ponownie używa przemocy lub groźby bezprawnej wobec osoby najbliższej lub innej osoby małoletniej zamieszkujących wspólnie ze sprawcą.

Pewnym *novum* jest również to, że sądy penitencjarne – w razie orzeczenia obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami, zakazu zbliżania się do określonych osób, nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym lub zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu – muszą przesyłać odpis wyroku jednostce Policji, a także odpowiedniemu organowi administracji rządowej lub samorządu terytorialnego, właściwemu dla miejsca pobytu skazanego¹². Nadzór zaś nad wykonywaniem obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami, zakazu zbliżania się do określonych osób, nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym lub zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu – sąd powierza zawodowemu kuratorowi sądowemu.

W sprawach związanych z wykonywaniem obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami, zakazu zbliżania się do określonych osób, nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym lub zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu, właściwy jest sąd rejonowy, w którego okręgu ustalono miejsce pobytu skazanego.

W takim wypadku powinnością skazanego jest, po pierwsze: przestrzegać obowiązków ustanowionych przez sąd na okres próby lub związanych z dozorem; po drugie: niezwłocznie, a najpóźniej w ciągu 7 dni od powzięcia wiadomości o oddaniu go pod dozór, zgłosić się do kuratora sądowego tego sądu rejonowego, w okręgu którego dozór ma być wykonywany, i po trzecie: skazany obowiązany jest stawić się na wezwanie sądu lub kuratora sądowego i udzielać wyjaśnień co do przebiegu dozoru i wykonywania nałożonych na niego obowiązków, umożliwić kuratorowi wejście do mieszkania oraz informować go o zmianie miejsca zatrudnienia, zamieszkania lub pobytu.

W razie gdyby skazany nie przestrzegał postanowień sądu, wówczas sąd, w którego okręgu dozór był wykonywany i który zgodnie z art. 178 § 1 k.k.w. zarządził wykonanie warunkowo zawieszanej kary pozbawienia wolności, jest także właściwy do wy-

¹¹ Zob. art. 160 § 1a ustawy z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, Dz.U. Nr 90, poz. 557 z późn. zm.

¹² Tamże, art. 181a § 2.

konania tego orzeczenia, chociaż nie orzekał w sprawie w pierwszej instancji, a w tym do rozstrzygnięcia kwestii incydentalnych związanych z jego wykonaniem¹³.

Znowelizowana ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie nałożyła również nowe zadania na kuratorów sądowych. Już z treści art. 9a ust. 1 ustawy wynika, że gmina zobowiązana jest do podejmowania działań na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w szczególności w ramach pracy w zespole interdyscyplinarnym, który powołuje wójt, burmistrz albo prezydent. Ustawa nakłada na ten zespół obowiązek zwoływania posiedzeń w zależności od potrzeb, jednak ustawodawca zastrzegł, iż posiedzenie zespołu musi się odbyć co najmniej raz na trzy miesiące. W skład zespołu obowiązkowo wchodzi kurator sądowy. Z kolei zespół interdyscyplinarny może tworzyć grupy robocze, w których pracy powinni uczestniczyć kuratorzy.

Kuratorzy, w myśl znowelizowanej ustawy, mają obowiązek zwrócić się do sądu z wnioskiem o zarządzenie wykonania warunkowo zawieszony kary pozbawienia wolności lub odwołanie warunkowego przedterminowego zwolnienia wobec skazanego za przestępstwo popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny, jeśli skazany ów w okresie próby rażąco naruszył porządek prawny, a w szczególności ponownie używał przemocy lub groźby wobec osoby najbliższej, współzamieszkującej lub prowadzącej wspólne gospodarstwo. Po otrzymaniu wniosku sąd obowiązany jest zarządzić przymusowe zatrzymanie i przymusowe doprowadzenie skazanego na posiedzenie w przedmiocie rozpoznania wniosku. Wydane przez sąd postanowienie o zarządzeniu wykonania kary albo odwołaniu warunkowego przedterminowego zwolnienia podlega wykonaniu z chwilą jego wydania.

Nie można zapomnieć, że i zatrzymanemu przysługują określone prawa. Otóż organ procesowy, zatrzymując taką osobę, na jej żądanie obowiązany jest umożliwić jej nawiązanie w dostępnej formie kontaktu z adwokatem, a także bezpośrednio z nim rozmowę. Może się zdarzyć, że sąd, który wydał postanowienie, albo sąd właściwy do rozpoznania zażalenia może wstrzymać wykonanie postanowienia. Taką decyzję sąd może podjąć wówczas, gdy uzna, że złożenie przez kuratora wniosku było przedwczesne.

Nowe zadania kuratorów sądowych wynikają także ze znowelizowanej ustawy (już cytowanej) – Kodeks karny wykonawczy¹⁴. W okresie warunkowego umorzenia postępowania i warunkowego zawieszenia wykonania kary sąd powierza dozór nad skazanym kuratorowi sądowemu tego sądu rejonowego, w okręgu którego środek ten jest lub ma być wykonywany. Zadaniem kuratora sądowego jest pomoc w readaptacji społecznej skazanego. Kontrola ścisłego wykonywania przez skazanego nałożonych na niego obowiązków i poleceń ma na celu wychowawcze oddziaływanie i zapobieganie powrotowi do przestępstwa. Kurator sądowy, któremu powierzono dozór nad skazanym, powinien nawiązać z nim bezzwłocznie kontakt i poinformować go o jego obowiązkach i uprawnieniach.

Kurator sądowy obowiązany jest do składania sądowi okresowych sprawozdań z przebiegu dozoru, w szczególności ma obowiązek bezzwłocznego powiadomienia sądu o popełnieniu przez skazanego przestępstwa lub o innym rażącym naruszeniu przez niego porządku prawnego. Ponadto sądowy kurator zawodowy organizuje i prowadzi działania mające na celu pomoc skazanemu w społecznej readaptacji oraz kieru-

¹³ Uchwała Sądu Najwyższego z 18 czerwca 2009 r., nr I KZP 29/02.

¹⁴ Por. art. 169–174 ustawy – Kodeks karny wykonawczy.

je pracą sądowych kuratorów społecznych i innych osób wykonujących dozór samodzielnie lub z upoważnienia stowarzyszeń, organizacji i instytucji.

Zamiast zakończenia

Analizując podejmowane przez organy państwowe przedsięwzięcia na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie, można dojść do wniosku, że w Polsce problem ten został w pełni dostrzeżony. Początkowo podejmowane przez organy państwowe działania miały charakter nazbyt ogólny. Przypomnijmy, że pierwszym symptomem zmian było uchwalenie przez Sąd Najwyższy wytycznych w sprawie poprawy sytuacji ofiar przestępstw – w tym ofiar przemocy w rodzinie. W miarę upływu czasu podejście organów państwowych do zjawiska przemocy w rodzinie ulegało stopniowym przemianom. Nie były one jednak na tyle skuteczne, aby zapewnić osobom maltretowanym skuteczną pomoc. Nie można tu winić organów państwowych. W polskim społeczeństwie panował bowiem stereotyp, że żona musi być posłuszna mężowi. Powszechnie zatem było ciche społeczne przyzwolenie na przemoc tego typu. Przemoc w rodzinie była tematem tabu. Ofiary wstydziły się zgłaszać do instytucji państwowych z prośbą o pomoc. Przyczyną takiego stanu rzeczy był zarówno psychologicznie udowodniony syndrom kobiety bitej, jak i to, że ofiary nie znały ani swoich praw, ani instytucji, które mogłyby udzielić im schronienia. Poprzedni i aktualnie obowiązujący kodeks karny wprawdzie przewidywały odpowiedzialność karną sprawcy za fizyczne i psychiczne znęcanie się nad osobą najbliższą, jednak do skazania sprawcy tego przestępstwa droga była daleka. Podstawową wadą tego systemu prawnego był brak wykładni dotyczącej definicji przemocy w rodzinie. Oczywiście w doktrynie pojawiły się definicje, m.in. Ireny Pospiszyl czy Jadwigi Mazur, jednak dla organów ścigania nie miały one mocy wiążącej, chociaż – w mojej ocenie – definicje te były niezwykle wartościowe. Organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości mogły na nich bazować, lecz nie musiały.

Z mojej wieloletniej praktyki zawodowej wynika, że na przeszkodzie skutecznemu ściganiu sprawców przemocy stała także zróżnicowana interpretacja przepisów ówczesnego art. 184 k.k. i obecnie obowiązującego art. 207 k.k. Aby ściganie sprawcy tego przestępstwa było skuteczne, przemoc w rodzinie musiała być rozłożona w czasie. Trudno jest tu dokładnie określić czas trwania tego proceduru, ale niejednokrotnie niektóre prokuratury w kraju wychodziły z założenia, że wyczerpanie znamion przestępstwa znęcania poza nielicznymi wyjątkami może oscylować w granicach nawet trzech miesięcy. Zatem ofiara przemocy w rodzinie, chcąc skutecznie pociągnąć swojego oprawcę do odpowiedzialności karnej, niejednokrotnie musiała przez ten czas cierpliwie znosić jego zachowania.

Z pewną ulgą przyjęto w 1997 roku uchwalenie przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. W nowo uchwalonej ustawie zarówno organy ścigania, jak i ofiary przemocy pokładały nadzieję na skuteczną walkę z tym zjawiskiem. I rzeczywiście, po raz pierwszy zdefiniowano w niej przemoc w rodzinie. Zgodnie z jej treścią, nie musiała ona już być rozłożona w czasie, ponieważ zachowanie sprawcy mogło i może polegać nie tylko na powtarzających się aktach przemocy, ale również na jednorazowym zachowaniu. Definicja ta okazała się skutecznym prawnym instrumentem w walce ze zjawiskiem przemocy w rodzinie. Jak pokazała praktyka, w niedługim czasie ustawa ta ujawniła także i wady, do których należy m.in. zaliczyć brak możliwości izolacji sprawcy od ofiary (ofiary) przemocy. Nawet po ogło-

szeniu wyroku skazującego z warunkowym zawieszeniem wykonania kary sprawca przestępstwa znęcania wracał do wspólnego z ofiarą mieszkania i w dalszym ciągu mógł bezpośrednio i negatywnie na nią oddziaływać.

Wady te i nieskuteczność działań ze strony instytucji odpowiedzialnych za przeciwdziałanie temu zjawisku wymusiły na ustawodawcy dokonanie zmian w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy. Od chwili pierwszej nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie i niektórych innych ustaw sprawca przemocy w rodzinie mógł być eksmitowany z dotychczas wspólnego z ofiarą mieszkania. Z przykrością należy stwierdzić, że początkowo w środowisku prawniczym pojawiały się pojedyncze głosy krytyczne wobec wprowadzonej noweli do ustawy o przeciwdziałaniu przemocy.

Brutalizacja aktów przemocy w rodzinie wymusiła na ustawodawcy dokonanie rewolucyjnej nowelizacji ustawy, a wraz z nią – innych ustaw. W odpowiedzi na bestialskie pobicia, zabójstwa niemowląt przez rodziców, ustawodawca w dniu 10 czerwca 2010 r. zakazał rodzicom i opiekunom prawnym stosowania kar cielesnych. Od tej chwili sądy mogą także orzec wobec sprawcy przemocy zakaz zbliżania się do swoich ofiar. Nie trzeba przekonywać, że jest to bardzo skuteczny sposób na ograniczenie tej patologii społecznej. Niepokojące jest jednak to, że zakaz zbliżania się sprawcy do swojej ofiary może być orzekany w dwóch trybach – fakultatywnym i obligatoryjnym. W mojej ocenie dopuszczenie do takiej alternatywy może być niebezpieczne dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie. Mogą się bowiem pojawić przypadki powtórnej wiktymizacji ofiar. Niezależnie zatem od tego, czy istnieje możliwość warunkowego zawieszenia sprawcy kary, czy też nie – zakaz ten powinien być orzekany bezwzględnie. Rozwiązanie to z pewnością skuteczniej chroniłoby osoby dotknięte przemocą.

Oby powyższe wątpliwości nigdy przestoczyły się w fakty w życiu ofiar przemocy. Na ocenę znowelizowanej ustawy trzeba będzie jeszcze poczekać.

BIBLIOGRAFIA

Ustawy:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

Ustawa z 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, Dz.U. Nr 43, poz. 296, z późn. zm.

Ustawa z 6 kwietnia 1999 r. – Kodeks karny, Dz.U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.

Ustawa z 6 kwietnia 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz.U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.

Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, Dz.U. Nr 90, poz. 557, z późn. zm.

Ustawa z 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych, Dz.U. Nr 98, poz. 1070 z późn. zm.

Ustawa z 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych, Dz.U. Nr 98, poz. 1071 z późn. zm.

Ustawa z 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej Dz.U. z 2008 r., nr 115, poz. 728 z późn. zm.

Ustawa z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, Dz.U. Nr 180, poz. 1493 z późn. zm.

Akty normatywne wykonawcze:

- Rozporządzenie Rady Ministrów z 23 grudnia 2002 r. w sprawie wynagrodzeń kuratorów zawodowych i aplikantów kuratorskich, Dz.U. Nr 239, poz. 2037 z późn. zm.
Rozporządzenie ministra sprawiedliwości z 9 czerwca 2003 r. w sprawie standardów obciążenia pracą kuratora zawodowego, Dz.U. Nr 116, poz. 100.
Rozporządzenie ministra sprawiedliwości z 11 czerwca 2003 r. w sprawie regulaminu czynności w zakresie przeprowadzania wywiadu środowiskowego oraz wzoru kwestionariusza tego wywiadu, Dz.U. Nr 108, poz. 1018.
Rozporządzenie ministra sprawiedliwości z 12 czerwca 2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych, Dz.U. Nr 112, poz. 1064.

Orzecznictwo sądowe:

- Uchwała Sądu Najwyższego z 18 czerwca 2009 r. nr I KZP 29/02.
Postanowienie Sądu Najwyższego nr IVKK-49/03.

Strony internetowe:

- www.parpa.pl, 15 stycznia 2009 r.
<http://www.tvp.pl/bydgoszcz/aktualnosci/kryminalne> (19 stycznia 2011 r.).
<http://www.edukacja.edux.pl/p-1363-przemoc-w-rodzinie-zespol-dziecka-maltretowanego.php>, 6 lutego 2011 r.

STRESZCZENIE

Nasilające się brutalne akty przemocy wobec małoletnich zmusiły agendy rządowe do podjęcia działań mających na celu ograniczenie skali tego zjawiska. Niewątpliwie jednym z elementów tych działań było opracowanie projektu zmiany ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Efektem tych przedsięwzięć było uchwalenie przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 10 czerwca 2010 r. zmiany ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw. Z chwilą wejścia w życie znowelizowanych aktów prawnych pojawiły się nowe zadania dla sądów i kuratorów sądowych. Kuratorzy sądowi będą m.in. uczestniczyli w pracach zespołów interdyscyplinarnych powoływanych przez organy wykonawcze gmin, sądy zaś otrzymały, jak się wydaje, skuteczny instrument prawny w postaci możliwości orzekania wobec sprawcy przemocy zakazu kontaktowania się z określonymi osobami, zakazu zbliżania się do określonych osób lub zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu.

Słowa kluczowe: kurator, przemoc w rodzinie, ofiara, sąd, Policja, pracownik socjalny

SUMMARY

Increasing number of the the brutal acts of violence against minors forced on government agencies to take action to reduce the scale of this phenomenon. Undoubtedly one of elements of these activities was to develop a proposal to amend the law on preventing domestic violence. The result of these projects was the adoption by the Polish

Parliament on 10 June 2010 amendments to the law on preventing domestic violence and other acts. With the entry into force of the revised legislation there are new tasks for the courts and probation officers. Curators of the court will participate in the interdisciplinary teams appointed by the municipal executive bodies, courts and they received, as it seems, an effective legal instrument as a possible rule to ban the perpetrator in contact with certain individuals, a ban on approaching the prohibition of certain persons or leaving a particular place of residence without permission of the court.

KEYWORDS: curator, domestic violence, the victim, court, police, social worker